

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 21.

У НОВОМ САДУ 26. МАЈА 1888.

ГОД. IV.

УСПОМЕНЕ.

II. ЗЛОСЛУТНИ ЦЕПНИ САТ.

Са је љубљах, а она се свила
Па се млада уза ме припила;
На груди ми наслонила главу
А расула своју косу плаву.
Па се на ме умиљато смеши,
А ја шапћем: ко ту да не згреши?
О, праштам ти, јадно срце моје!
Има л' кога, као она што је?
Је л' још која на свету овака?
Па пун жуди стискох је на груди,
И понових: је л' још која така?
Ал сат куцну: цака-цака-цака —
К'о да вели: свака, свака, свака!

Растајах се па се праштах с њоме,
Али она да свисне за мноме.
Влажне очи све од мене крије,
Али сузе крадимнице лије;
Уздах тешки надима јој груди,
А јецај се у потаји буди,
А ја шапнух: ко ту да се реши?
Ко је сада може да утеши?
Је л' још која на свету овака?
Па пун жуди стискох је на груди,
И понових: је л' још која така?
Ал сат куцну: цака-цака-цака —
К'о да вели: свака, свака, свака!

Дођох с пута, али ње не беше,
А гласе ми жалосне донеше:
„Отишла је неким путем дугим...“
Побегла је неверница с другим!
А слагала и сузе и ваје
И све своје тешке уздисаје.
Ја зајечах у чемеру своме:
Авај мени тужном, несретноме!
Је л' још која на свету овака?
А у груди уздах се пробуди
Па понови: је л' још која така?
Ал сат куцну: цака-цака-цака —
К'о да вели: свака, свака, свака!

Вл. М. Јовановић.

ПРВО УНУЧЕ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПАЛАНАЧКОГ ЖИВОТА У СРБИЈИ.

НАПИСАО ИЛИЈА И. ВУКИЋЕВИЋ.

(Свршетак.)

— Дега као да неко стрпа у неку јаму и као
да му нешто запуши грло... једва рече:
— Дете!
— Срећно ти било!... То је и твоја и моја
прва радост. И ти си био мојој дади прво унуче...

Како те је миловала јадница! И опет је блесну
онако преко очију.

А он ил' од радости, ил' од срамоте свезао се
па говори као да је у другом свету.

— О брате... како то? Ко би се томе надао?

Овде је . . . ево овде седела . . . и тек . . . нисам се надао никако . . . баш никако.

Наста се окрете и, кад пође, онако с леђа рече:
— Зваћу те ја после . . . немој још долазити.

Кад оста сам, све оно, што га је трзало, поче да се слеже . . . Кад му Наста рече, да је сина добио, узбрка се у њему све од пете до темена . . . свест му се поче да мути, као да га ко докопао да врти око себе . . . Па кад пређе то, и крв удари тише да иде; чисто му се сваки део на снази растеже и опружа, а некако пријатно дрми, као да га нешто изнутра голица . . . Изађе на сокак и више паде на клупу.

Тек се сунце спуштало за брег, па изгледа као да из самог брега избијају неки ватрени млазови жуто сјајни и како снажно продиру кроз чисто плаво небо. Она светлост, што је брегу ближе, бљешти и силнија је, па се у даљини све више губи . . . дошла као распуштене власи сунчеве главе . . . а крајеви им по обзору од истока . . . Свуд наишла она лепа летња тишина, као пријатан дремеж пред сном и која свуд продира, где и зрак може, а преко њега запаја душу у жива створа и као да га нија да успава. Планине у даљини дошле модре и замагљене . . . па се чини да им се врх везао за висину ил' као да се спустио плави прамен с неба на земљу. И време спорије отиче — ил' се тако чини. Оне сјајне пруге полагао се гасе . . . над главом оста густо плаветнило . . . а тамо над самим заходом још се светли, ал' као да светлост из грдне дубине избија. Док и последни зрак не заигра, затрепери па утрну, као последња жишка на огњишту.

У Миодрага очи отворене, ал он као да их и нема. Игра му само мисао као у немирна детета сан. Све што му изађе на очи и што му мисао извади из душе, све је у збрци . . . ништа за себе не може да одвоји.

Све се пред њим гомила, скупља, развија . . . час поврати, час сине, час утрне.

Како се изгубио у тај будни сан, чу, да га неко зовну. Дике се, као да га неко потеже за перчин па издиже и гурну у дућан.

Из авлије види Насту, где на њега маше руком.
— Оди сад!

Он уђе у собу и стаде више колевке. Наста диже лагано мараму са колевке, па изађе у кујну. Оста Миодраг сам.

Како се и на пољу једва што и види, у соби пао јак сумрак. На све, што се погледа, не види се јасно, но замрљано, као да се крајеви отањили па се у мрак расплинули. Он загледа у колевку и у оној тами учини му се, као да види детињу главу. Сави мало више врат и јаче отвори очи ал' како марама

над колевком заклопила и оно мало светлости, не виде ништа боље. С детета баци очи на Милку. У оној белини, на којој лежи, лице јој мало јасније, а по лицу извијени јаки ожиљци. Испод очију модри урези а од носа ка уснама дубоке и савијене боре — све то трагови муке и бола. Мора да је умор савладао; затворила очи, леву руку метла на груди, а десну пустила по јоргану. Смирила се као да спава.

Он се загледа у њу и поче пратити очима како дише. Опет завире у колевку — ал мрак већ освојио свом силом. Под марамом у колевци тама као у подруму . . . већ се не види ни лице Милкино . . . кревет као да није на патосу но да сам душек стоји у ваздуху . . . Фуруни се изгубио облик па дошла као нека грдна мрља . . . као неко страшило . . . а према кревету по дувару све бљешти светлост, што је продрла из кујне кроз кључаоницу.

Миодраг се издиже на прсте, па као да по омтриљцима гази, пође да се гига ка вратима. Обема рукама ухватио кваку и лагано притиште. Реза јаче шкљоцну а он готово загризе уснице. Отвори врата, колико да се провуче, па опет онако тихо затвори. Кад изађе на свет, ваздух одлукну, као да га је који дотлен стегао прстима за гушу.

Није смео у кафану, ни ма где, где не би био сам. Како ноћ наиђе и умор га савлада, онако обучен прилеже у ону собу до дућана и није добро ни легао, а сан га савлада. Сутра дан се дигао са сунцем. Мислио је, сви спавају, па лагано приђе прозору и поче да прислушкује. Како се запрепасти, кад опази да су будни, није ни помислио, да они нису ни тренули . . . Он се опет лагано повуче натраг и дође до бунара. Извади кофу воде и онако свежом поче да се пљуска. Пљусну се два три-пут, па заостане и гледа, како се кап спушта с лица у кофу, и како свака замрчи његов лик у кофи и како он игра у води.

У дућану шегрче намешта ствари — као и увек. Он дође до дућана и тек му дође нешто чудновато. Како би било, мисли, да цео дан ни од ког паре не прими. Па и сам виде, да је то глупо, ману руком као да муву тера и рече: којешта!

Опет пође по авлији . . . све искоса од куће. Док неко лупну с прозора и виде, како неко маше руком на њ. Уђе унутра.

Соба развашарена, као кад се устаје. Он прође по соби на прстима и дође до Милке. Она се мало нагла, држи у рукама малог и доји . . . Лице јој мало живахније, изгубили се они дубоки ожиљци по њему. Миодраг не диже очи на њу, но се загледа у празну колевку.

Милка како хтеде да спусти дете, мало јаукну. Он је погледа.

— Шта ти је?

— Ништа . . . мети дете у колевку.

Он га узе од ње. Први пут свој живот у живом држи на рукама. Загледа га мало боље а дете поче да мрда устима. Он га брзо спусти у колевку.

— Јеси ли вечерао синоћ? упита га Милка.

— Јесам.

— Шта си јео?

— А, чекај . . . нисам вечерао, а шта бих и јео... нисам ни био гладан.

— Мучиш се ти, рече она.

— Хајде молим те, да се мучим. Оздрави ти и само се дигни. Јешћу ја и преко насита.

Па заћуташе.

— Личи на тебе, рече она.

— Зар?

— Каже нана: исти ти!

— Бога ти, каже? — пита он радосно.

— Вели: твој нос, твоје веће, твоје очи . . . све као у тебе . . . сушто, вели, твоја слика.

— О, брате, брате! личи . . . а мали, баш личи, — па стаде трљати длановима — а ја не бих умео видети . . . Нана се разуме у томе . . . Пст! спава... а ја се развикао. Ето на! пробуди се . . . ја и не умем друго но да вичем — па приђе колевци и поче да је нија.

— Остави то, рече Милка тихо.

— А што? — исто је тако и он пита.

— Не ваља се сад за прво време.

— Е!?

— Тако Нана каже.

Он заустави колевку, ал руку не диже с ње. Бојао се и мрднути, да не прави ларму.

Наста уђе у собу и унесе кафе. Он на њу руком, као да вели: лакше, лакше, спава.

— Е баш мари много, — рече Наста гласно.

— Пробудиће се.

— Е хоће . . . јес, мислиш, оно је ти.

Кад попи кафу, опет изађе. До ручка се мотао овде онде око куће. Ни на једном месту ни толико да се задржи, колико добро да одахне. Кад је ручао, као да му сан опет дође.

Док не леже, није сео но трчкарао, а кад леже, поче се превртати. Само га неки умор у костима задржава, да се не дигне и — кад га и ребра заболеше, баш он да збаци капут са себе, а на дућанска врата уђе мајстор Таса.

Миодраг ђипи, као да неко просу на њега цезву хладне воде. Чисто се од свог оца престравио.

Мајстор Таса пређе преко дућана. Корача као и увек, онако тихо и одмерено, као да је сто пута рачунао, како ће коракнути. На лицу му боре још гушће, а оно само блеђе и прозрачније светли, као

жута кадива. Кад уђе у собу, где је Миодраг, и кад га спазе, он као мало застаде, па опет онако искорачи и приђе њему.

— Помоз' Бог, сине!

Миодраг му приђе руци. Оборио главу, а очима гледа по патосу.

— Бог ти помогао!

Мајстор Таса дохвати столицу за наслон, па је привуче к себи и седе.

— Уморих се, рече, док дођох . . . Ех! чинило ми се седећи, ди нисам овако изнурен, ал' вајде није . . . Не може се. Шта има од куће догде? . . . И друго ми је овај ход . . . Да је нешто да морам ићи, не бих ни узимао на ум умор . . . Овако ето заштине ме нешто . . . Седи, да ти видим лице.

— Нека, вели Миодраг, до сад сам лежао.

— Седи де! . . . Лежао? Ја, тако је то! . . . Је си ли био уморан?

— Нисам, но . . . ето, шта ћу . . .

— Није твоје доба за лежање . . . У твојим се годинама и од сна откида . . . Лежао да бо'ме, — рече последње као за себе.

Миодраг седе. Обе шаке спусти на колена а зубима стеже доњу усну.

Мајстор Таса отхукну, још једном диже руком десну ногу и пребаци преко леве. Па подиже ћурче више паса и извади кесу с дуваном и поче пунити лулу.

— Прошао сам, рече, и ја тим путем, којим ти сад идеш и сваки је и сваки ће, који по вољи бо-жјој живи . . . Имао сам и ја другога, који су, како да кажем, који су . . . напросто нису марили за рад . . . По цео би се дан отезали и зевали као сањиви . . . Не ћу ја себе с тим да хвалим; оно и не види ми се . . . наопако је и са мнош. Ал је са мнош друго . . . мене нечовек доведе дотера, а они, како који редом, ни један не умре, као што људи умиру . . . Има таквих свуда . . . зађи сад у коју било кавану па из реда сваки је од тих.

Миодраг сави врат јаче и загледа дубље у пд.

— Ја, учини мајстор Таса, тако је то, — па заћута и кад одби два три дима а он као из нечега да се прену.

— Како ти иде радња?

— Дућанска?

— Па дућанска, ја и не знам, имаш ли коју другу.

— Добро ради.

— Добро, кад је добро. Кад си ми се ти родно, био сам тек почео, да од својих руку живим. Радови красно, жена паметна, ја заузет и — бо'ме вредан. Сто послова да су, ни жени не велим: помози. А кад ми се ти роди, помислих: ево мени за-

мене и помоћи... Па... готово да ме рођена деца проклињу.

Миодраг једва диже очи.

— Ко би те клео? — рече, — и зашто да те кунем?!

Мајстор Таса одби рукама дим око себе. Смета му очима.

— Е, сине, може да ме и не ће клети... А зар мислиш, не би ме клели, да сам догде дошао од свог греха... Зла је судбина то, мој синко!... Ја чујем, да си ти почео... да си ти ударио рђавим путем. Питају ме људи, шта је то, а ја им ни у очи не смем, а где да одговарам. Зар ти мислиш, ако те нисам дигао на својим леђима, да и не осећам... Зар ти нисам отац? Зар ми ниси син? Ако ти згрешиш, ја црвеним. Како је мени било, мислиш, кад ми ономад кум Стојан рече: Твој Миодраг пред зору оде из кафане. Ево — и дограби шаком косу — ево, то ми је за то обелило. А не бели од среће, дете! И зар ако сам сиромаш... и да сам црни Циганин, да ме не боли, кад кажу: твој Миодраг пије, твој се син карта. Све то пара горе, но нож... пече јаче, но усијан гвозд. Нисам ти мог'о доћи у дућан... ослабио сам. Нисмо се видели и не памтим, све мислим: сетиће ме се мој син, а он... преча му је кавана но очеве кућа.

Миодрага, да под очи има, видео би и бледа и првена, како га кад очеве речи дирну, ал на последње стеже га нешто и чисто га задави у грлу.

— Није, бабо, но нана ме окупи, окупи, а ја...

Мајстор Таса одби рукама.

— Ман' се тога. Хајд' за то чујеш: жив сам, здрав сам, па доста. Ал дете, ово боли: ниси ти по мени ни богат ни чувен, нисам ти могао ни дати тога, кад ни сам немах, ал ти је образ по моме раду чист, као огледало. Није срамота, ако ти кажу: сиромаш му отац и просјак му је отац. Божја је воља, да такав буде. Ал како би ти било, да те ошине грдна реч: отац му је пијаница, отац му је карташ. Кад си ми се ти родио, синуло ми сунце за двапут јаче а... ето, шта сад као... овај дим, па вата за очи, ал и нека — па сав уздрхта, дође у лицу као она чоја на ђурчету — нек капље... и чуј ме, сине: знај, да ће ми ова суза бити слатка к'о мед, ако је пала да сачува тешку сузу твога сина, ако ти тако чиниш. Немој да ти се пород од имена склања.

* * *

Некад у сред лета, кад сунце опече и пали свом снагом — некоме се навуче неки таман превез преко очију, па му све око њега дође тамно. Ил у сред равнине и кад је пукла голина као пучина, по не-

ког окупи нека мора и чини му се, да је на големом мотовилу, које га и преко воље обрће. Ил га свладила нека снага без снаге, те осећа, како га ломи грдан терет без мере а краја му нема. Но лежао, устао, гњечи га ода свуда и стишњава му груди, да хоће душу да истера.

Миодраг, како му отац отишао, да га мука мине, мислио је, да ће сном растерати, па лега у први сумрак. Ал од муке и сан бега! Ни склопит' ока не може, а и кад зајмури, на очи му излазе које-какве чудне прилике, да би пре дрхтао, но се смиривао.

Неки га терет притиснуо, као да је неко на њега бацио грдан пањ... па да га загуши. Места нема, где га не тишти и дави... а уза све то вуче се, као сенка за сунцем, лице његовог оца сузом замрчено... Па, ко би будан сан и задржао? Што се више собом носи, она суза више расте... расте до ужаса! У њој се утопило лице очево и он као чује грцање... хоће кап да га умори, па као последње збогом допире му тихи глас очев а опет силан као тресак: „нисам карташ, нисам пијаница!“

Срце отежа, да је теже од олова, па гњечи место, на којем лежи. У грудима оно не да мира, а с поља га притиснуо онај мними терет — да излуди!

Збаци јорган са себе и отхукну. Ал није му то лептир, да га отера! Врелина га нека осула, а под врелином прожмава језа, па час се склупча час рашири.

У соби тишина. Дете спава. Милка спава па у сну кад кад јекне; а и за бол од бога има и наде и лека. Пред иконом гори кандило. Сутра је недеља, па запалили.

У другој соби спава нека комшица. Тек да има женске главе — злу не требало! Свима је лако... како је драг сан. Дао би за њега, све што би могао дати; ал сан не иде у најам.

Сутра је благ дан. Сваком, ко душу носи, биће срце мирно... Сваком око веселије. И онај просјак, што кору хлеба тражи, рећи ће: задовољан сам. И онај последњи скот има мира и покоја. А он?

Узиграла му мисао по бескрајњем путу, а тело би одмора хтело, па му се као неки сан без сна навлачи. Од тог се сна болује...

Кад се трже, оно расвитак. У соби се белуца светлост од прозора а жижак упао у дубину па се само околина светли. Он се зачуди, од куд зоре, кад, чини му се, ни тренуо није. Сав уморан и изнемогао, као да је целу ноћ орао, али га оно не напушта. Томе и нема краја.

Да је ноћ век па да га дан више никад и не обасја — али куда ће сутра, кад мора и пред децом очи да обара. Оцу на очи не сме, и како би?

Од Милке га стид... то је први пут осетио. А и Насти како ће, како је пре дочекивао? Где би жив, а да не првени, мањ' под земљу?

Од једном се све у њему преврте. Све оно, што га ломило, обрте се на наличје. Као да га нека силна и чудотворна рука дограби и одиже... Он збаци јорган са себе...

Већ се увелико види. Милка се пробудила па се наднела над колевку, да види, шта јој дете ради. Док баци очила на Миодрагов кревет, а он празан. Зачуди се жена, па прелете, као у слутњи, очима по соби, кад, а он стоји у ћошку пред иконом. Скло-

пио руке и изнео пред груди, а очима дигао на више и упрљо их на светог Николу.

Милка, као да се из заседе повлачи, лагано се истури назад. Бојала се, да ни погледом не узмути ту молитву.

Кад дошла Наста, а њој Милка, и пре „помоз' Бог“, рече, шта је било.

Наста одјури кући и за мало ево мајстор-Тасе. Чини се као невешт свему. Само му брк насмејанији и лице ведрије. Прво наиђе Миодрага.

— Добра ти срећа, сине!... А шта ми ради моје унуче?

* * *

авна шајкашка поља, остајте збогом и даље,
Растанка нашег куца последњи, ево, час...
Син мрачних, рудничких гора искрени поздрав вам шаље:
Небо нек чува вас!

Ја волем кућице беле са трском покривене,
И рујне вечери ваше, кад с рогља песма ври,
Кад месец спокојно плови и блиста изнад мене,
И све у санку спи.

Глед'о сам у летње подне, кад сунце прижеже жарко,
Варљиве слике ваше: кристалних вода сјај,
И младе, кудраве шуме и сунце над њима јарко,
Прохладни, мили крај.

Ал где је кристална река и сенка питомих шума?
Преда мном рудине пукле и равна поља та...
Врела прашина лети са равна и глатка друма,
Нада мном сунце сја.

Тако уморни путник по равни пешчаној блуди
И види кладенац бистри и травни види под,
А сунце подневно жеже и жећ му умара груди,
И слаби његов ход.

Војислав.

ЧИКА ЗОРАН.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ ГЛУМАЧКОГ ЖИВОТА

ПРИЧА М. К. Д.

(Наставак.)

Ова страна једна пословица вели: „Глумци дотле студирају туђе карактере, док свој рођени не изгубе.“ Ова двосмислена и, бар по својем облику, за глумце погрдна пословица, има своју вредност у томе, што је истинита; само је треба са правог јој гледишта протумачити.

Познато је, да је код народа мање образованих мајмунисање развијеније, него у народа, који стоје

на средњем ступњу изобраажења. Ово се све даје применити и на глумаштво, особито оно, које је тек у развиту.

Није ми намера, да овде доказујем и расправљам ту тему; дотаћи ћу је се само у толико, у колико је нужно, да послужи што бољем разумевању ове приповетке.

Гледао сам на једном вапашу, како народ ку-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

пује себи светитељске ликове од сеоског живописца, ако га смемо тако назвати, и скупље их плаћа, него што је могао добити одмах код живопишчева суседа на вашару, трговца, који је себи у каквом заводу дао зготовити за шпекулацију ликове свих светитеља, који су били доста солидно израђени. Зашто? Свет прост не разуме се. Трговчеве иконе су приближније природи, а то њима изгледа обично; на против иконе сеоског мазала, све те боду у очи својим шаренилом. Ликови жути, као лимун, а беле браде у светитеља изгледају, као да их је берберин насапунио за бријање; е, ал ником из народа и не пада на ум, да се насмеје томе, шта више, са највећом побожношћу посматра те светитеље.

Од прилике тако је било и са глумачком вештином. Не ћу да кажем, да су сви наши глумци били као онај мазало, али публика, маса, била је у истину, као онај народ. Глумци, ако су хтели да се допадну, морали се служити јаким бојама, из почетка, као да се само допадну и да тим задобију публику за позориште и за себе, а доцније и сами не приметите, како им је то ушло у крв, и како би сад био врло мучан посао, да изоставе све оно, што су научили. Са позоришне пренели су то и у живот, па зато и није никакво чудо, што С—ани, кад им позоришна дружина после неколико година опет дође, не познадоше више ону милу Јелцицу, па и самога чика-Зорана. Дубоке бразде на мршавом и бледом лицу казиваху, да је сиромаш морао много препатити за то неколико година. Само си га још могао познати по звучном гласу и још увек крутом војничком држању.

А Јелка?

Од природног, безазленог девојчета створила се велика светска дама. Кокетно држање чисто те изазива. Говори обично вишим гласом, него што се обично у животу говори, али добар познавалац би одмах приметио, да у оном гласу нема више онога звука, који је негда задивио и очарао С—ску публику. Лице њено у извесним моментима, кад би се заборавила, управо, кад не би хтела да буде друга, било је исто, али то се ретко догађало; она би се умела прибрати, и онда ни у гласу, ни у држању, ни у оделу, ни фризури, па чак ни у очима, није било никакве разлике између ње и трагичне љубавнице. Само кад би у својој соби замишљена села, кад би јој кроз главу пројуриле успомене на сретно доба детињства, на пространо двориште Данићево, па на дуд, па на Цветка, онда, онда је Јелка опет била Јелка, она иста мала главица са несташним изгледом безазлености; у телу снажнија, виша и развијенија, изгледала је као дивна ћерка римских патриција, као Јулија или Дездемона. Није чудо, да

се обожаоци ода свуд стицали. Несташлук и достојанство, безазленост и кокетерија били су у њеној особи концентрисани, и сваки је могао наћи у лепој Јелци свој идеал.

Баш у таквом једном моменту, кад је Јелка премишљала о себи и својој прошлости, кад је сама себи почела говорити, како се разуверила о тој глумачкој слави, од прилике онако, као пре неколико година и њезин отац што је, кад јој се две сузе скотрљале низ лепе образе а она сама није могла јасно да протумачи повод тим сузама, закупа на вратима Бритвић.

Није то више онај весели, раскалашни Бритвић. И његово се лице променуло, велике његове очи бољевио се сјале. После поздрава, још увек галантног и театралног, седе тик до Јелке, па јој стаде нетренице гледати у очи.

„Јелка,“ поче тихим и што је могао умиљатим гласом, „јуче сам вам јасно исказао моје мисли и моје осећаје. Ви ми рекосте, да ћете ми данас одговорити. Треба ли да вам кажем, како ми је било од онога тренутка до сада? Треба ли да знате, како ми је сад? Како ми срце необично куца од страха и наде? — Станите! Још ми не одговарајте! Видите, ја се бојим, стрепим, дрхћем! Хоћете ли, да вам још једном поновим све оно, што вам јуче рекох?! Не, не, још више, више ћу вам још рећи . . .“

„Станите!“ прекиде га Јелка. „Господине Бритвићу! Ви сте јуче рекли све, што се даје рећи, и од чега се не може више ништа рећи, рекли сте, да ме љубите. Хоћете ли, да будем искрена према вама?“

Бритвић је погледа, а она настави:

„Не! Нисам требала ни да вас питам за то. Моја је дужност, да будем искрена, зато чујте ме: Сва силна удварања, и од стране публике и од стране неких наших глумаца, колега, била су ми свагда досадна, јер су сва та удварања и уверавања по једном калупу. Ја сам све то примала и слушала, док ми је годило, али како сам себи представила свој живот везан уз онога, који ми исповеда љубав, од онога часа сваки ми је постао досадан; и јам сам онда свагда и свакоме искрено и отворено рекла: Господине! Штујем и ценим ваше осећаје, али ваша жена не могу бити. Господине Бритвићу! И ви сте ми истим начином изјавили своју љубав. У моме је срцу према вама онакав исти осећај, као и према свима осталима што је био, па ипак вама не могу да изречем оне последње речи. Ја не знам зашто. Мени се чини, да бих могла везати своју судбину с вашом, јер пажња, коју сте ми указивали за време мога боловања, увек ми је у памети. Ако је то љубав, онда . . . онда . . . господине . . .“

„Доста, доста, драга моја Јелчице!“ прекиде је Бритвић, клече крај њених ногу, ухвати је за руку и гласом, као што на позорници говори, отпоче поново своју љубавну изјаву, служећи се при том разним цитатима из појединих љубавних призора из својих улога.

Јелка га је гледала доста благим лицем, посматрала га са саучешћем, али њено срце ни мало јаче не закуца, њено се лице ни мало не зажари.

Врата се нагло отворише и у собу руци чика Зоран, сав блед. У руци је држао отворено писмо. Бритвић скочи као опарен од Јелке и шчена у руке албум, што је отворен на столу лежао, па као да ништа није ни било, мирно стаде листати по њему. Чика Зоран није га у свом узбуђењу ни приметио. Он пружи Јелки писмо па јој дрхтавим гласом рече:

„Читај, чедо моје! Опет нам нема једног доброг и старог пријатеља међу живима! Ох, мој Јово, брате мој слатки!“

Сузе му грунуше, а он их није брисао, него их је пуштао да теку низ смежурано му лице.

Јелка прелети очима преко писма. Јек туге и изненађења оте јој се из груди, спусти обе руке са писмом, погледа у оца, и лепе јој се очи напунише сузама. Приђе оцу, загрли га, поче га љубити у образе, који беху мокри од суза. Обоје су дуго плакали, и прва реч после овога беше Јелкина, да запита: па шта ће сад са Цветком бити?

„Е, па... Цветко... овај...“ поче чика Зоран, јецајући, „Цветко, ти знаш, да је он горе у Бечу код неке трговачке куће. Шта ће? Мораће прекинути, па се вратити својој кући. Сирото момче! Ни оца, ни мајке! Е, тако је то! — Несрећа! — Јово, Јово! Бог да ти душу прости, пријатељу мој!“

Сад се тек јави и Бритвић. Чика Зоран се рукова са њиме те му исприча садржај писма, како му је жена писала, која је остала код болесног му пријатеља, кад се овај после смрти своје жене разболео.

Кад је Бритвић све мирно саслушао, изрази своје саучешће чика-Зорану за изгубљени пријатељем, па хтеде да се опрости те да пође.

„Не, не, сине мој!“ задржа га чика Зоран. „Ја данас немам улоге. До сад сам мрзио на тог Рајка Савића, што ми је све улоге преотео, али данас сам му захвалан за то. Ја ћу одмах на пут у Н. А вас молим, да моју Јелчицу вечерас после представе допратите кући, и молим вас, да јој будете место мене, док се ја тамо будем бавио. Ви сте ми се увек, сине, показивали као пријатељ, будите мој Јелци као брат, док се ја не вратим.“

Бритвић стиште појаче чика-Зоранову пружену руку. Погледа га својим великим очима са изразом

неописане захвалности и оданости, само отпуштена дољња усница одавала му је његову радост на сретном по њега случају.

Чика Штева запрегну брже коље у кола, Јелка се журбала, спремајући оца, јер беше крајње време, да иде у облачионицу на представу, у којој она има главну, врло напорну улогу. Ветар и олујина јако се дизала на пољу, али то није сметало чика-Зорану. Он огрну свој дуги капут, седе у кола, чика Штева швићну бичем по зраку и кола се у прабини и олујини за час изгубише. Јелка, како је била лако обучена и уморна од журбе, појури са Бритвићем онога истога тренутка у позориште, јер је и крајње време већ било превалило.

Ни до сад није Јелка своје улоге умела задахнути топлином свога сопственог осећаја. Она је свуда и у свему подражавала своју старију колегиницу, трагичну љубавницу; само извесне моменте у својим улогама, који су били од самога писца јаче маркирани и који се подударали у чемугод са њеном природом, темпераментом и животом, изводила је добро; али тога нема у свима улогама, а да се живот и истина улије и у оне улоге, које нам ни мало нису подесне нашем темпераменту, иште се много марљиве, самосталне студије. Свака имитација је тек сенка. Од Јелке се то није ни тражило. Она је, имитујући своју колегиницу, и не знајући постала уметница. Публика је после представе обично овако судила: „Бадава, ова Јелка се баш са свим извештила! Бога ми, као да гледаш и слушаш госпођицу Јулију, нема баш ама никакве разлике!“ Публика јој је пљескала. Млади критичари дизали су је у небо. По гдекоји, да би показали, како се „разуму око позоришта“, срањивали су је са Рашелком, Волтерком и другима. Није изостајала и по која кита цвећа и венац са тракама, па шта ће још више?! Овога вечера није могла Јелка никако па ни најмање да се уживи у своју улогу. Мисли су јој летиле од Бритвића до мртвог Јове Данића и до Цветка. Она се трудила, да се улогом истакне што боље може. Сваки излив осећаја изражавала је на једнак начин: и страст, и мржњу, и бол, и љубав. Глас је више пута издаде, но она се све већма усиљавала, да продре са оним, чега није више имала. При свршетку издаде је са свим глас, и публика, та иста, до сада тако одушевљена публика, оде тога вечера незадовољна са Јелкином игром, јер: „Не може, — веле, — брате, да виче, као госпођица Јулија!“

Онако ознојена и уморна од своје улоге, а још више од јада на ту, по њеном мишљењу неблагодарну, публику, брже боље скиде она личило са свога лица, а да не би Бритвић на њу дуго чекао, није

хтела ни да се бар мало одмори, него изађе из облачионице, прими Бритвићеву понуђену руку и пође кући. Олуја је, истина, престала била, али после кише, која се баш добро нападала, било је то јесење вече врло хладно.

Путем јој је Бритвић напоменуо и световао јој, да своје оцу за неко време не говори ништа о њиховом разговору. Доказивао јој је, како би се то у овом тренутку, кад јој је оцу тако врстан пријатељ умрло, зло дојмило његова срца. Пред самим станом не пропусти још једном декламујући уверити је о својој љубави, већ својим начином. Јелка се стресе неколико пута од зиме. Није му ништа одговорила, јер у грлу је нешто пекло као ватра. Бритвић је то протумачио као знак узбуђења и на послетку је пољуби у руку, опрости се и пође на траг у позоришну гостионицу, корачајући победоносно, као Јулије Цезар.

Јелка уђе у своју собу лагано и на прстима, да

не би пробудила стару. добру тетку-Јулу, своју гадарицу. Глава и руке су јој гореле као ватра, а нека грозничава језа пролазила јој је кроз сво тело. Ни гласка није могла од себе пустити. Легла је, али сутра дан, када је тетка Јула по свом обичају лагано отшкринула врата, да види своју голубицу, — тако ју је звала, — зачуди се, кад је нађе будну, сву бледу и изнурену од јаке грознице ноћашње.

Уз сву тугу, коју је чика Зоран на путу преживео, затече још и своју јединицу болесну. Бритвић је седео уз њену постељу па је брижно неговао и испуњавао налоге и савете лекарске. Чика Зоран га пољуби у чело, захвали му, а за тим је сам настојавао око свога детета.

Још су само две представе давале у С., и то без Јелке. Онда се дружина кренула на зимницу у Н., где ју је публика жељно ишчекивала.

(Наставиће се.)

КЉИМЕК БОРУТА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПОЉСКОГА ЖИВОТА.
НАПИСАО ВЛАДИСЛАВ ОБОЊСКИ.

(Свршетак.)

О ти јади као да не беху превршили меру несреће јаднога човека, јер једно јутро Брест се не диже с постеље. Док је плео, макар споро и полако, своје кошаре, дотле је зарађивао, да има лончић топла јела и не беше Борута на врату. Сад, кад се разболе, придођоше раднику трећа гладна уста, да их храни. Осећаше то бони старац, па за то и јест удиљ говорио:

— Дотуци ме, дотуци. За неколико дана живота, што ми још преостаје, не ћеш понети греха на души.

— Не кушајте ме, — одговори Борута, не знајући, како да се искобеља из пропасти.

Три дана прођоше без рада. За та три дана Кљимек баш ништа не узе у уста. Болеснику даваше ременарка по мало млека, Марица се храњаше обирцима од кромпира.

Глад — само једна реч, а шта ли је патње! Чини ти се, да у њој свако слово јауче. Јаук се тај не отима никад из једних уста, него бруји у хору. Где кужна аветиња залепрна својим самртним, рупцем, онде не пада једна жртва, него читаве поворке. Тако и у Ненђи. Онај исти драмат, што смо га пратили у животу Кљимка Боруте, одиграваше се у животу многих сељака тога села, па и у провинцији. Немање рада, неродица, поплава развише широку слику убоштва, на којој судбина нашега јунака беше само малешни део. Не беше он несре-

ћан за то, што није имао рада и што беше оскудица, него за то, што се налазио у таком колу, које је иста погибао задесила. Док се беда дала гушити и док се могло спасавати, дотле су њене жртве трпеле свака за се, не знајући једно за друго, с уверењем, да само сваку од њих љута судбина гњечи. Кад најзад пригушене патње избише у гласан вапај, слише се у страхан крик ужаса и очајања. Оно, до душе, од летос у Ненђи, као и у њеној околини, бесни невоља, ал тек у јесен, кад се угасну нада у спасење, када пуче будућност као тамна, ужасна ноћ, из тисуће груди изви се страшна лозинка глади. Лозинка та злокобним одјеком забруја по целој провинцији, по целој држави, одби се о престо, прелети за границу, јави целом свету о погибли.

У том страховитом хору беше и Борутин глас.

Три дана, као што рекосмо, ништа није јео, а уза то мораде да гледа, како му се дете храни обирцима од кромпира и како Брест догорева као свећа. Стари му овчар раздираше срце не само својим изгледом, него и својим речима.

— Мој црве, — говораше, — не брини се за ме, један сахат више или мање, није ништа. И боље је, да ме беда угуши. Гледај ти за се и за Марицу. Мене све да храниш медом и шећером, не ћеш ми повратити здравља. Једна грозница, па је свему

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

крај. Већ је време, да се опростим тела, једва се држи. Не даји ми млека, нека га мала испије. Не видим вас, мили моји. Ах, да ми је само бар за часак прогледати, да се с вама опростим. А можда је и боље, што сам слеп. Јеси л' продао, Кљимче, све кошаре?

— Све, уздахну Борута.

— Ништа више нема, — отегне тихо Брест, — нема, а руке се умртвиле. Прстима не могу ни маћи... кушао сам, да савијем прут... да како! Душа одасвуд утекла, само још у прсима седи. Не ће ни ту дуго. О једној длаци виси. Осећам, да ми је та длака опасала срце и од тога ћу умрети. Да ми је скинути. био бих здрав, али то је узалудан труд. Да се напарим врбиним цветом, помогло би ми; али где ми је тај цвет. А пролећа не ћу дочекати. Марице, јеси ли данас јела што год?

— Ништа, деда.

— Иди у двор, замоли стару Јагну; она ће наћи за тебе залогај хлеба. Та онде живе шест паса, па ће се наћи што и за тебе. Отрчи, мала, па запитај, има ли киселих јабука из купуса, јер су ми врло сува уста.

Кад изиде девојче, паде старац још у већу ватруштину. Бунцао је, скидао длаку са срца, продавао кошаре и частио Боруту земичкама. Кљимек не могаше поднети тога бунцања, па изиде из собе. Пред кућом затече ременара, коме се такође попела беда на врат.

— Но, да се куцнемо главама, па да их размрскомо, — рече Кљимек, — јер другога спаса нема.

— Ја идем земаљском саветнику, кажу, да раздаје припомоћ.

— Од куда?

— Послаше из Берлина.

— Ха, идем и сам.

Пођоше. Земаљски саветник беше миљу далеко. Пред кућом му стоји гомила људи, сви мршави, подерани, дрхћу од зиме и превијају се од глади. Шапућу они нешто значајно међу собом; у душама придошлица сину нада.

— Да не мисли дати, не би нас звао, — говораше нека жена.

— Али где је толика храна?

— За цело у магацима, само признаница треба.

Најзад изиде земаљски саветник.

— Драги моји, — рече немачки, — будите мирни, јуче сам предао рапорт и искао помоћи за вас.

Гомила се поче разилазити.

— А како би било, да одемо попи? — шапну ременар.

— Не марим, — одговори Борута с ресигнацијом.

Дођоше у плебанију. Попа баш излазио из куће.

— Које добро?

— Светујте нас, господине, — говораше ременар, — немамо шта да једемо, деца умиру од глади.

— Шта вам могу ја, моји драги. Ако се Бог не смиљује, човек не поможе. Чуда треба и чудо ће бити, јер заслужујете. Небо не кара од злости, него од милосрђа. Оно ће вам се смиловати. Бог је избројао све вас, никоме не ће дати угинути, ако није његова воља. Молићу се за вас.

Попино уверавање толико исто утеши гладне, као и обећање саветниково. Оба су послали рапорт, један министарству, а други небу, оба су затражили помоћи, међу тим...

— Шта сад да радимо? — запита Борута, кад оде попа.

— Готово да разбијемо главу о главу, — прогунђа ременар.

Пролазећи мимо пошину кухину, Кљимек се нагло задржа пред ђубретом. Међу разним обирцима и костима беше гомила очинака од црвене репе.

— Гледајте, — рече ременару, — попа је имао још лањске репе, па је у подруму проклијала. Виће добра за баршч,* — а?

— Е, да хоће...

— Хоће, — понови Борута, па узе купити зеље. Напунивши џепове и недра, похита с другом путем у Нењу. Ако и јесу прошли на лихо, ипак се враћаху нешто веселији. Заборавили су на попине речи, ал' саветниково обећање увртило им се у главу.

— Мораћемо се још мало напатити, — говораше Борута, — док не дође комисија.

— Кажу, — додаде ременар, — да ће се на сабору нас сетити и да је цар жртвовао неколико хиљада марака за јаднике.

— Та но, но; само хоће л' то бити доста за толики народ. Свуда је глад, кад један загризе, сто гладних му у очи гледа. Да седнемо, Јосифе, јер су ме ноге издале.

Седоше крај пута.

— Имате ли парче хлеба?

— И од кад га немам! Једва деца добију по коју мрву.

— Тако није никад било, никад још није било.

— Једва једвице се довукоше до села. Код куће застаде Борута онесвешћеног Бреста и плачну Марицу.

— Ето ти, — рече ћерци, вадећи проклијалу репу, — скувај сада баршч.

— Не удем ја то, тата, начинити.

— Пристави то само, ћурко, само ће се начинити.

И збиља се само начинило, али шта, — то не би ни Борута умео казати. Проклијала репа пређе у

* Кисела чорба од црвене репе.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

неку бледо-црвену масу и обоји том бојом воду. Кад Марица изли уварак на чинију, отац јој се замисли над питањем, шта управо треба јести: репу или воду. Окуси, — једно и друго без соли, без сирћета, без икаква зачина, беше бљутаво и гадно. Но Кљимек, који већ неколико дана није ништа јео осим шипака, нађе, да је то за чудо укусно.

— Није само посољено, — рече. — Вресте, сркните баршча.

— Једите сами, мили моји. Јагна ми не даде јабуку, уста су ми горка, ал' иначе не може бити.

— Капљицу, — салећиваше Борута.

— Но, па дај ми у кашици.

Кљимек му усу у уста мало кувања. Овчар окуси, па исиљува.

— Мени већ ништа не прија, изгледа ми као топла вода.

— Једи, Марице, — рече Борута, коме зар то јело беше врло пријатно.

Ох, кад би могао сам поскрати! Ал' опет поглед на мршаво дете пригуши у њему глад и пробуди очинско осећање.

— Једи брже, — наглио је, као да хоће да одагна искушење испред очију.

Но ипак искушење исцрпе његово стрпљење. Врчећи поред чиније, из које Марица лакомо јеђаше баршча, он се наплати за ту жртву бар тиме, што је узне грдити.

— Не лакоми се, не ће ти нико отети. Видиш ли, гаде, отац ти је донео репе, а шта си ти оцу донела? Пила си млеко, а ја ништа нисам пио. Каштиго моја! Да нема тебе, не бих скапао од глади. И покојница је због тебе умрла. Ах, јадница моја, да је она жива, не би човек цркавао као пас.

Борута љуто заплака. Ако и нису његови прикори придавали апетита, Марица је халапљиво јела. Кад је најзад престала, отац подиже чинију, испи из ње, што је заостало и поједе преостало зеље.

Марица спреми посуђе, па седе уз хладну пећ. По бледом лицу, угоченим очима, могло се приметити, да јој се смучило од тога баршча, што га је тако лакомо појела. Поче грцати, гушити се, испљувати.

— Јесам ти лепо говорио, да полако једеш, — дрекну Борута.

— Баш си свинче.

У тај мах упаде у собу ременар.

— Кљимче, жена ми онако исто обеле, као и Мађејева. Избиле јој црвене пеге, булазни, немате ли какова лека?

Зар то није ругање, тражити лекарије од оних, који нису имали шта да једу. Борута само слеже раменима.

Цео дан нико врата не отшкрину. Па и мали Вицек, који често старом Бресту допаркиваше, сад се ни један пут не показа, јер се забавио плачем поред болесне матере. Беда Борутина беше позната у селу, али од како престаде бити изузетна, од како се глад и болештине наклатиле на већи део становника Непђанских, слабо се мислило на Боруту. Једни се бораху са својом рођеном невољом, други се бојаху заразе, — и за то нико не завири у собу Кљимкову целого дана. Истом у вече, узнемирен са болести женине, дође ременар, да олакша тугу. Ал' одмах виде, да су се ту угасили сви зраци наде и да је несрећа распрострала свој злокобни мрак. Уз пећ, на оном истом месту, где је пала, лежи онесвешћена Марица, сиче и предише. У куту, на трухлој слами, пружао се у грозници Борута, па се мучи неким утварама. Поред другог зид лежи Брест ни жив ни мртав.

— Кљимче! Кљимче! — зовну га ременар.

— Има л' кога жива? — одазва се овчар слабим гласом. — Ко је то?

— Ја.

— Ти, Јосифе, о, мој драги, шта је то? Чујем неко јечање и крик, па не знам, јесу ли кога убили, или ко умире.

— Болестан је Кљимек и ћерка му.

— Болесни, — понови старац, — онда нам је свима крај. Само да буде што пре . . . што пре . . . Шта смо ми згрешили, да нас тако Бог казни . . . Молио сам Кљимка: дотуци ме. Не хтеде. Сад је један ђаво . . . Страшан час! Како у паклу мора бити, кад је на земљи тако. Имаш ли што топло? Мрзне ми се утроба.

— Жена ми је болесна, — одговори очајни ременар и, чувши врисак у својој соби, истрча.

Брест остаде сам. Пискаво дисање Маричино, испрекидане, дивље речи Борутине буђаху сваки час машту остављенога старца, који полако тоњаше у бесвесно раздражење. Љута грозница стаде га све јаче ломити.

— Не ћу терати оваца, говораше у бунилу, — јер је велика роса . . . Клајн ће ме отерати . . . Бурек, овамо . . . неваљала псина . . . поштена . . . крепао . . . од глади! Брест сам није имао хлеба, није му дао . . . Слеп је, не види света, својих руку не види, којима мора плести кошаре . . . Уби ме, утваро . . . ја се не бојим страшнога суда. С телом не ћу устати, јер се осушило . . . Пст! нечастиви, не показуј мяса, јер то је земља . . . Брест је болестан, ал' није глуп . . .

Дуго још тако бунчаше старац на умору. Најзад млитаве усне почеше шапутати неке неразумљиве гласове, после само дрхтаху немо . . . Заспао је.

Сутра дан се пронесе по Ненђи глас, да је дошао лекар, који ће прегледати, како је са здрављем у селу и земаљски саветник, који је довезао нешто милостиње, што је на брзу руку скупљено. Тако се згрну пред двор гомила подераних, огладнелих јадника, који ишчекиваху потпоре и савета. Споразумевши се с управитељем, наумише оба чиновника, да најпре прегледе станове. Кућа Борутина беше прва уз пут од двора, еле, онамо прво уђе комисија, коју праћаше поворка јадника. Кад лекар отвори врата, пуче им свима пред очима тужан и страشان изглед. У хладној, пустој соби леже три скоцана гола тела, па распростиру ужасан задах. Лекар прегледа девојчицу, за тим Кљимка, а на послетку приђе Бресту.

— Старац је умр'о, — рече, пуштајући хладну руку овчареву, која млитаво клону.

— Јуче је још био жив, — уплете се ременар, који беше долетио из своје собе.

— Треба га изнети, — вели лекар, — јер кужи ваздух.

— А шта је с овима? — запита земаљски саветник.

— *Genius epidemicus*. Ту се не може ни сањати о здрављу. Да их је данас на ново створити, сутра би поумирали.

По реду прегледаше и другу страну куће.

— *Genius epidemicus*, — понови лекар, излазећи, па се с целом поворком упути најближој колеби.

Последња тога испитивања беше, да се саставило од сељака неко друштво, које ће, пре него што стигне обилатија помоћ, неговати болеснике и делити гладнима припомоћ. Еле, тако и Борута са ћерком достаде неке неге. Тај исти дан однесено је тело Брестово на гробље. Кад су закуцавали његов прости, од старих дасака слупани сандук, Кљимек се за часак прену, разрогачи усплахирене очи, хтеде да устане, замуца нешто, па се опет оневести. Кад су изнашали старца, само га мали Вицек отпрати до врата, вичући за њим кроз плач:

— Деда, деда! Котарице!

Мишљаше ли, да ће га том последњом речју пре вратити?

Нека ипак читалац не мисли, да се, по одласку комисије, услови животу или боље болести Борутине и његове ћерке са свим променише. Ни најмање. Оно истина „друштво“ је најмило бабу, која је почистила собу; свукли су и ограли болеснике, дано им је каломела из фабричне апотеке, ал' о нези не беше ни спомена. Сувише беше болесника у селу, а тако исто и оних, који се бојаху, да болест на њих не пређе. За кратко време зар беше *genius epidemicus* упознат у пољском преводу и свет знађаше, шта

му прети. Дошао је у Ненђу фелчер, ал' тај је једва један пут дневно обилазио болеснике. Па шта беше управо тај *genius epidemicus*. Већ пети дан болести Борутине и његове ћерке могаше пажљиво око приметити на целом им телу, осим лица, тако зване *ружице* — из почетка блеђе, доцније све бојаније, црвене пеге, а то је карактеристичан знак тифуса, који се изасипа и који је неразлучни друг велике глади. После недељу дана дође Борута, рекао би, к себи, јер узе да говори, ал' његови одговори, испреплетани жестоких наступима бунила, издаваху га, да је у потпуном душевном растројству. Уз то је тако оглувио, да су и звуци јакога гласа једва до њега допирали. У другој недељи боловања дође му тело као какав ступ, што гори у ватруштини. Језик му се укочио, очи закрвавиле, у грлу му нешто крчи, десне и зуби покривене неком лепљивом превлаком, а ноздрве све црне. Лежи удиљ на леђих, склопљених очију, мрмљајући неразумљиве речи.

У таком, а можда још и у горем стању беше Марица. Стари фелчер, који се хваљаше да особито знаде *petosi* (те пеге), значајно климну над главом јој.

— Ђаво ће га знати, — говораше, — какових све болести нема овде. Цео оркестар.

Заиста, у грудима детињим свираше читав оркестар разних инструмената, који пиште и живије. Ни један пут за две недеље не дође к себи. Само се по покретима могаше познати, да трпи жестоке болове у глави и грудима. Тако се сасушила, да су јој се кости под кожом испуциле. Кад виде жена, што је дворила болеснике, да се мала почела несвесно мицати, приметиће:

— Јемачно види смрт.

Тај немир престаде, ал' болесница очевидно паде у већу немоћ. Најзад једнога дана дође фелчер рано, прегледа је и рече баби:

— И ову можете изнети.

Умрла је. По прописима санитарним одмах је уклонише. Кад је гробар закивао сандук, Борута опет отвори блудећиве очи, погледа на њу, изгледаше, као да нешто појима, хтеде да даде од себе неки глас, ал' се закашља и паде на постељу. После дуго мрмљаше. Марицу не испрати ни Вицек до врата, јер и он беше већ болестан.

Преостаде у соби сам Борута, удиљ у несвести. Хоће ли и он за пријатељем и за кћерком?

На два дана после другог погребца, примети фелчер, да јако попушта грозница у болесника, да бледе пеге и да се зноји

— Томе није лако дохакати, — прошапута.

Борута удиљ спава, ал' не сном грозничавим, који слаби, него неким дубоким и здравим. Свака три сахата се буди и казује своје жеље тако, да се

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

може познати, е му се враћа свест. Полако нестаде с уста, језика и носа болесних знакова. Потраја то више од недеље дана.

Дотле се много што шта променило. На широко и на далеко разнесени глас о Шлеској изазва у Немаца и иза њихових граница обилате приносе, па један део западе у Ненђу. „Друштво“, које се у први мах склопило, знатно се раширило и потражило срестава, да помогне беднима. Нарочито дарови и прилози из краљевства Пољског, који беху друштвима послани, дођоше Ненђи, као неко чудно избављење. Њима хвала, што је Бурута лежао у топлој соби, добијао потребне лекове и храну, имао нову сламу, чисто рубље и топао покривач, што Брест и Марица нису дочекали.

Једно јутро, после здрава, поткрепљива сна, отвори болесник очи, премери промењену собу, пређе оком стакло с лековима, своју одећу и распирену ватру, док се најзад не задржа на жени, која ломљаше дрва. Очеvidно не разазваје, где је, чуди се и сабира раштркане мисли.

— Јесте л' ви то, Рафалова? — запита уздрх-талим гласом.

— Ја, па шта?

— Где је Марица?

— Охо! Високо! Моли се за вас.

— Умрла?! — врисну Бурута.

— И боље.

Дубок, очајни јек оте се из груди Кљимку и он затвори сузне очи и лежаше дуго нем.

— Бреста избадили?

— Избадили . . . у гроб.

Бурута опет умуче и паде у неку апатију. Стаде на јави или у сну булазнити и гласно јецати. Плачући изговараше свеудиљ име своје ћерке и овчара, вајкаше се и туговаше.

Фелчер га нађе врло слаба и у грозници.

— Није ништа јео?

— Није, — одговори Рафалова, — дознао је, да му је умрла ћерка и овчар.

Неколико дана се није знало, шта ће бити до послетка. Најзад се Бурута пробуди. Разгледаше као и пре, обзираше се, отираше сузе и ћуташе. На послетку запита:

— А ко то мене, Рафалова, избави и даде све то?

— Ваљда комисија, попа или земаљски саветник, — одговори она.

— Попа или саветник? — понови Кљимек.

— Па да, та њима шаљу новце иза границе . . . из Варшаве . . . Пољаци. Свима гладнима дају, не само вама.

— Пољаци, — шапну зачуђен Бурута, гледаше непомично преда се и стаде размишљати. О чему? Ја вам не ћу рећи, само ћу то напоменути, да му је бледо лице задрхтало од силне узрујаности. Па и данас, кад је оздравио, кад се спрема на нову, последњу борбу са животом, рекао би, да још мисли о оном, што му је Рафалова приповедала.

С пољског превео Рајко.

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

ОД АНДРИЈЕ М. МАТИЋА.

„Was Blumen unseren Gärten sind,
Sind Künste unserem Leben.“

Са страхом и трепетом узимам перо у руке, да напишем неколико речи о нечему, о чему се већ више времена код нас и пише по листовима и говори по сокацих као о већ свршеној ствари. Мој страх и трепет отуда долази, што ћу бити са свим противног мњења, јер ме разлози *разума* упућују да будем противног мњења.

Но код нас је опасно бити противног мњења; ко не иде са свим слепо за т. зв. „јавним мњењем“, тога ће поздравити хор из стотине грла са свију страна: „расни јего!“ „издајица!“ „није Србин!“ „продана душа!“ и т. д. И ма да је тако, ипак сам слободан изићи с ово неколико речи, јер сам уверен да треба излазити увек с разлозима разума, па ма остао тај глас глас вапијућег у пустињи, јер ће доћи време, појавиће се колена, које ће посведочити и пред

Богом и пред светом, да је тај и тај имао право, ма да га је иначе тада већина надгласала, а разлоге његове није ни слушала ни саслушала.

Ове се речи тичу зидања српског народног позоришта у Новом Саду.

Ја не ћу на овоме месту ништа да говорим о вештини или уметности; ено у она два стиха горе исказано је, шта је уметност у људском животу. Ја ћу само да узмем на око двоје: 1. има ли у опште смисла да ми Срби зидамо позориште у Новом Саду и 2. ако има смисла, имамо ли довољно ситна и крупна новца, за тај посао?

На оно прво с мирном савешћу велим, да никако нема смисла, па било, да се то зове „српско народно позориште“ или да се зове: „новосадско српско позориште.“

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Ево зашто.

Оно што ми зовемо с великом помпом „српско народно позориште“, то је просто путничко глумачко друштво, које иде из места у место, и даје представе на српском језику. Ону пак титулу има отуд, што је то друштво стекло највише угледа у овим крајевима, јер знамо, да је било и пре а и данас има и других путничких дружина глумачких, које дају представе на српском језику. Како је пак та глумачка дружина, која се зове „српско народно позориште“, стекла прво место међу осталим дружинама, не спада овамо; доста је констатовати фактум, да је то друштво путничко друштво.

По томе то друштво не може приказивати нити у једном месту, нити у једној згради, него час овде, час онде.

У путовању своје дође то друштво и у Нови Сад, где је *уравни одбор „друштва за српско народно позориште.“*

Обично дође у Нови Сад у две године једанпут, буде по три месеца и представља у згради, која се зове „српско народно позориште“, *подигнутој на варошком земљишту.* Но та је зграда привремена. Та је зграда врло скупа и да су се некада они, који су имали управу у својим рукама, *држали савета здравога разума,* за те исте новце *могли* су створити *сталну зграду* за „српско народно позориште.“ А да се нису држали савета здравога разума, који су излазили из уста покојнога дра Јована Суботића, види се отуд, што су купили зграду за скупе новце, али на *туђем илацу,* дакле купили оно, што је у ваздуху, а основ му стоји у туђим рукама!

Питам свакога благоразумног брата Србина и српског сина, ко још тако ради? Та ја кад купујем кућу, ја не ћу купити само оно, што је у ваздуху, него и земљиште, где је кућа, иначе ћу узети кућу под кирију, и плаћати свака три месеца или како је већ погођено.

Купили за скупе новце зграду, доста трошну и доста несолидно сазидану, коју због тога треба често оправљати, а овамо ипак нису ти купци газде и онога места, на којем је зграда, него су *кирајџије на месту, а газде у кући,* по томе, кад *изађе рок уговору за место,* газда места рећи ће газди у згради: „изволите селити вашу кућу!“ Да је та зграда каква черга, још и боже помози! Али то је зграда од цигаља и од дрвета, и за то је плаћено у своје време 20.000 фор. (ако се добро сећам), а кад се буде морала рушити, вредиће онај материјал рецимо 1000 фор.!

Заиста леп газдалук!

Уложени новац у данашњу привремену зграду није носио ни полак онолико, колико би носио, да

је тај новац издаван као новац. Осим дакле већег интереса и капитал би тај данас био ту; овако ће га за коју годину просто нестати, однеће прашина 20.000 фор. чим се узмора зграда рушити!

И то је урађено само за то, да се може написати велика фирма: „српско народно позориште.“ Међутим у томе „српском народном позоришту“ „српско народно позориште“ представља, као што рекосмо, од прилике у сваке две године највише по три месеца; у остало време ко ту све не представља: свакојака, мађарска и немачка комедијашка друштва, а често богме и чељад држе своје игранке у „српском народном позоришту!“

Ко пажљиво све ово прочита и није у напред предиспонован против мене, него мирно саслуша разлоге свога бољег уверења, тај ће сам лако изрећи, да нам никако не треба стална зграда за „српско народно позориште“ нигде па ни у Новом Саду, јер сам фактима доказао, ко данас употребљује зграду, која се зове „српско народно позориште“ у Новом Саду. Па тако би било и после, кад би подигли и лепшу и сталну зграду, коју некоји крсте „српски просветни храм.“

У таквоме „просветноме храму“, какав се намерава подићи, ја никако не могу да нађем „српски просветни храм“, који би требало Срби са српским новцем да подигну.

Мислим да сам овим довољно образложио оно прво, да никако нема смисла, да се подиже зграда за „српско народно позориште.“

Сваки прави рачунџија тако би радио онда, да му се пресипа кеса од силних новаца. То знамо из обичног живота; али знамо и то, да ће многи рећи: „може ми бити, хоћу да дижем куле и градове.“ Сваки паметан казаће, да и овај има право, јер новац не би одговарао својој улози у људском друштву, кад би увек остао под бравом у каси богатској: нека иде у свет, нека оплођује и унапређује сваки људски посао.

Према овоме нико, ама баш нико не би могао замерити ономе друштву, које данас постоји и зове се „друштво за српско народно позориште“, што хоће да зида „просветни храм“ за српско народно позориште, само наравно ако то друштво има пуне касе новаца: „седам кула гроша и дуката“, па већ: „не знам, боже, шта ћу с новци? Све сам већ у ред довео: глумачка је дружина, да јој равне нема; побринуо сам се за глумачки подмладак; створио сам пензионски фонд за глумце, и т. д. и т. д., и ма да сам све то урадио, ипак имам пуне шаке новаца.“

Да је тако, ми би казали, па нека се зида. Шта више, нико нема ни права говорити томе друштву ни ово ни оно. Главна скупштина друштвена има

права да реши или овако или онако, као год и свака друга главна скупштина.

Па хајде загледајмо у тефтере тога друштва, да видимо, да ли му се заиста пресипа.

Пре неки дан имао сам прилике, да загледам у рачуне главне благајне „друштва за српско народно позориште“ у Новом Саду па сам нашао, да му се никако не пресипа, шта више, да има и дефицита, ма да иначе у рачунима стоји, како је фонд друштва за српско народно позориште у години 1887. постао већи за 1056·53 фор. а. вр. према години 1886. А да је пак тај прираштај само на папиру, у истину пак да има дефицита, доказаћу с цифрама из самих тих рачуна.

Друштво за српско народно позориште има у овај мах две врсте чланова, једни су платили одређену чланарину у готовом новцу, други су пак од себе издали обвезницу, и обвезали се интерес плаћати на истакнуту суму у обвезници.

Оваких чланова са обвезницом има свега 109 (једна стотина и девет) и сваки треба да плаћа на годину 3 фор. интереса на своју обвезницу. Па како плаћају ти чланови тај интерес? Ево како. Нашао сам њих 30, од којих сваки дугује више од 20 фор. неплаћена интереса (ово се односи на 31. дец. 1887. год.). То је у опште. Но кад сабрао, колико они, т. ј. тих 30, дугују интереса, нашао сам, да су дужни 1109·06 фор. (једну хиљаду сто девет фор. 6 нов. а. вр.). По томе се види, по колико поједини од тих 30 дугују, ма да сам рекао у опште преко 20 ф. Има их, који дугују, по 50·25 ф., 40 ф., 35·79 ф., 62 ф., 125·80 фор. и т. д., и т. д. О онима пак, који су дужни испод 20 ф. интереса, дакле по 19 ф., 16 ф., 12 ф., 9 ф., 6 ф., 3 ф., не ћу ни да говорим.

У рачунима главне благајне нашао сам у целисти о томе ово :

31. Децембра 1886. год. остало је тога интереса неплаћена 1510·11 фор., за годину 1887. било је тога интереса прописано 867·67 ф. свега 2377·78 ф. До 31. дец. 1887. год. било је од тога уплаћено само 693·47 ф., остало је дакле на дугу неплаћена интереса на чланарину за 1. јан. 1888. 1684·31 ф. а. вр.

Ко пажљиво буде ове бројеве узео на ум упашће

му у очи ово : откуд да је интереса било прописано на чланарину 867·67 фор. а овамо има таквих чланова 109., и сваки плаћа на годину по 3 фор.? Ево одговора. Осим тих 109., има још четири корпорације, (в. кикиндски диштрикт, вароши Нови Сад и Сомбор, и штабална општина у Тителу), које плаћају годишњи интерес на своте обећане друштву за српско народно позориште, али много већи, него што је 3 фор., јер обећане своте иду у хиљаде. Интерес пак код тих корпорација увек је сигуран. Што се тиче пак интереса оних, који су дужни преко 20 ф. самог интереса, држимо, да је свакојако несигуран, т. ј. да се никад ни добити неће; јер има међу њима и таквих, који су већ помрли!

Уверен сам, да ће многи на ово одговорити : „па ништа, позив на народ, па ће новаца бити.“ Ја држим, да није унутро то чинити, јер се просто неће моћи накупити. Та у много и много прилика давао је народ, па многим новцу не зна се ни данас, где је запао.

Примера ради да запитам, где је омладински фонд? Где је новац, што је купљен на споменик Сави Текелији? Где је новац, што је преостао после преноса Бранкових костију? и т. д.

Све се то зна, па тешко, да ће народ тако баш пригрлити ту најновију мисао, да се зграда диже са српским новцем, па да у њојзи играју разна немачка и мађарска комедијашка друштва и где ће куварице да држе своје балове.

Имамо ми овде, ако хоћемо да останемо као Срби, пречих потреба да подмирујемо, од којих зависи *опстанак и напредак* наш у овим крајевима, а најмање је за опстанак и напредак наш овде потребан такав „просветни храм“, као што је празна зграда с великом фирмом на пољу : „српско народно позориште.“

Које су то потребе и услови, од којих у истину зависи наш опстанак и напредак, то ћемо казати други пут; у овај мах држим, да сам сваког уверио, да 1. никако смисла нема, да се диже стална зграда за „српско народно позориште“ и 2. кад би баш и било смисла, да ми у овај мах немамо новаца, јер фонд друштва за српско народно позориште износи сада у округлој суми 30.000 фор. а. вр., и да се и ту ради с дефицитом.

КЕМИЈА ЗА ПОСЛЕДЊИХ ПЕДЕСЕТ ГОДИНА.

ГОВОР Х. Е. РОСКОЈА

ПРИ ОТВАРАЊУ „БРИТАНСКОГ ДРУШТВА“ У МЕНЧЕСТРУ.

(Наставак.)

Промене ради погледаћемо мало, како је са овим било пре педесет година, те онда навести главне ствари, којима се дошло до данашњег нашег положаја.

Године 1837. није органској кемији била основа научна, зато није ни дељена. У једном писму од те године, које је *Велер* писао *Берцелију*, пише он, да

је стање органске кемије довољно, да човека залуди! Изгледа ми, вели, као каква тропска прашума пуна страног биља, као густиш без краја а без стазе, у којем се можеш бојати да путујеш.“ Но брзо су дошле чистине у овој дивљини. *Верцелије* је 1832. рекао, да су резултати *Либигови* и *Велерови* при испитивању о бензоо-киселини зора новој ери. То су и били, јер су увели нову инотезу, која је плодом уродила, а то је, да може читава група атома бити истога утицаја као и стихија, доказали су дакле, да има органских радикала. Ову теорију бранио је и утврдио *Бунзен* својим класичним испитивањем какодил-спојева, у којима је показао, да се група од стихија, која утиче са свим као метал, може држати и сама за себе. За овим су брзо за себе добили и, тако зване, алкохолне радикале. То су учинили *Франкланд* и *Колбе*, но тек *Шорлемеру* нека је хвала, што знамо јасно о правој саставу ових тела. Све ово било је од велике вредности за потоњи развитак науке.

Обазримо се мало и на другу страну, те ћемо наћи, да је *Дима*, год. 1834., својим законом о супституцији разјаснио читав низ особитих а дотле непротумачених појава. Он је, наиме, доказао, да може атом један у молекулу доћи у замену уместо другог. *Лоран* (*Laurent*) ишао је још даље те је узео, да, на пример, кловов атом може доћи на место, које је празно остало иза хидрогенова атома, да се дакле влада као какав ривал, и опет зато, да кемиске и физикалне особине тела, које тако постане, остану онаке, какве су биле у првобитнога тела. Интересантна је прича, како се ово пронашло. На неком соареју у Тилријама за време *Карла X.* јако су досађивале гостима неке паре, све су уједале; чинило се, као да је то од воштаница, које су гореле, зато дозову кемичара *Дима*-са, да нађе узрок томе непријатном мирису. Он је нашао, да је восак од којега су свеће начињене, убеђен кловом, да је на место неких хидрогенових атома у воску дошао клов а у загушљивим парама било је клововодоничне киселине, која је у горењу постала. Восак је био тако бео и без мириса као и пре а да је клов заменио кловодонични, могло се дознати тек онда, кад су свеће изгореле Овај случај навео је *Дима*-са, да подробније испита оваке појаве, и резултати тих истраживања створили су његов закон о супституцији. Француске кемичаре ово питање тако је занимало, да су неки чак узели, е се може заменити и угљеник у органским телима а не само водоник. Против овога назора протестирао је *Либиг*, те је у сатири а под именом *С. Виндлер* јавио из Париза кемиској публици, како је он срећан, те може заменити у вуненој марами кловом не само кловодонични него и окси-

ген и карбон, и додао је, како су већ неке лондонске радње продавале ноћне капице и друго одело, које је цело било из клова, а то је све био еспап, који су врло жељно дочекали, особито пак болници.

Међу тим како органска тако и неорганска кемија дугује много *Дима*-сову закону о супституцији, јер, тако изгледа, он је био клица класичном испитивању *Вилиамзнову* о томе, како се граде етери, за тим испитивању од *Вирца* и *Хофмана* о сложеним амонјацима, а све то чини основу модерној структурној кемији. Утицај његов ишао је и много даље, јер од њега је највише и потекао онолики напредак у органској синтези.

Допустите ми, да онако укратко само наведем, како се извеле органске синтезе. Видели смо, да се такви сигурно може вештачки начинити тело, чим му знамо кемиску структуру, с тога се прво иште, да се проучи састав супстанције, коју желимо добити, а то бива, кад ју раставимо у простије састојке, којима знамо структуру. На тај начин нашао је, на пример, *Хофман*, да се алкалојид конјин, онај отров у кукути, може разбити у простију супстанцију, коју кемичари добро познају под именом пиридин. Чим је то *Хофман* показао и доста тачно навео, како су атоми груписани, требало је процес просто окренути па створити од пиридина спој, који ће бити исте конституције и особине. Ово је у последње доба учинио *Ладенбург* у читавом низу сјајних опита. Добро је познато, како је начинио *Гребе* и *Либерман* боју, што долази у брођу, а пре њих испитивао је то *Шуик*, затим је позната синтеза боје индиго од *Безера* (*Basayer*). Све су то изненадни примери за синтезу.

Кад се тачно сазнало, како се све мења у молекулама органских спојева, нису се тиме, као што видесмо, послужили, да само направе материје, које долазе у природи, него су кемичари почели и проналазити многе нове материје. Најчудноватији пример за то је, што је вештачки начињен сахарин; то је тело, које је 250 пута тако слатко као шећер а добива се читавим низом комплицираних реакција из катрана у каменом угљу. Но немојте, да помислите, да је све ово само од научне вредности, та то је подигло индустрију за боје из катрана у каменом угљу; она вреди милионима а основао ју је, на дику енглеску, наш земљак *Перкин*.

Синтетична кемија згодно се употребљује и у свагдањем животу. Ту се нашао читав низ важних лекова од грознице; међу свима спомињем као најкориснији антипилин. Што се студије ових тела тиче, веома је важан физиолошки значај, ради којег се увести морају неки органски радикали, јер има наговештено, да се може начинити спој, који је пот-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

пуно одређених физијолошких особина или да се даде прорећи чак и како ће утицати та тела на животињски организам.

Но нису само физијолошке особине у тесној вези са саставом кемиских спојева, него је то и са свима другима физикалним особинама. У почетку наше периферије једва се и мислити могло на таку свезу а данас је врло пуно прилика, где се то показало. Међу свим појавама најчудноватије је сродство, које постоји међу оптичним особинама и кемиским саставом.

Ово је открио *Пастер* у својим класичним истраживањима о киселини у вино и у стрешу (1848.), но први је *Гледстн* (1863.) дао квантитативан одношај и свезу међу кемиском структуром и оптичним особинама. При оваком испитивању морало се јако пазити и тако се дошло до важне практичне примене. Та да само наведем добро познате и тачне методе, како се поларископом даде одредити шећер а то је важно како за физичара тако и за фабриканта.

(Свршиће се.)

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Драгутин С. Милутиновић, професор у великој школи у Београду, јавио је, као што је познато, још зимус, да је отпочео штампати скупљене списе Симе Милутиновића Сарајлије у другом издању, а сад јавља, да ће као први део те збирке изаћи „Историја Србије од 1813. до 1815. год.“ У објави својој велики професор Милутиновић овако: „И ово дело својом садржином, која потпуно обухвата све оно, што је приуговорило онај трагични свршетак исполњене борбе српског народа под Карађорђећем, као и све остало, што је после претходило тешком и самопрегоривом почетку, мудром руковођењу и сретном успеху обновљеног рата за ослобођење под кнезом Милошем, — кадро је распрострајити и учврстити веру у вечно животној силу српског народа у Србији. Писац овога дела и сам је био учесник, очевидац и из прве руке познавалац свију оних знаменитих догађаја, што се развише у јупним крајевима Шумадије за оне три памћења достојне године. Но постоји још и друга нека околност, која обезбеђује трајну вредност садржини овога дела; а та је, да ни за пуних педесет година још ни данас није ни у чему оспоравана истинитост садржине Милутиновићеве Историје. Ова ће за то увек и остати један поуздан извор за упознавање оног епохалног периода у историском животу српског народа, који једини од свију балканских народа за пуних пет столећа никада није престајао протестовати с мачем у руци против поплаве ависке. Али у исти мах ова Историја не престаје важити и као достојан историографски споменик, што га је пијетет подигао неумрлим радницима на великом делу ослобођења Србије. Двогуба ова важност садржине била је извесно пред очима и самом писцу тројегодишње Историје, коју с тога као да није ни писао лаким пером по сагоривој хартији за своје савременике, — но коју као да је оштрим длетом невазгладиво укљебивао у мозак и срце чак и потоњих нараштаја српског народа.“ — У овом другом издању Сарајлијине Историје сачуване ће бити све особине пишчеве, само ће стари правопис замењен бити новим. Књига ће изнети преко тридесет штампаних табака текста, приложених до-

кумената и толковке, готова ће бити до половине месеца Јунија о. г. а моћи ће се добити по 2 фор. 50 новчића у књижари Велимира Валожкића или код професора Милутиновића у Београду у Савамалској улици бр. 2. — Са своје стране не треба ваљда ни да напомињемо, да потхват професора Милутиновића заслужује најобилнијег одзива.

— У издању књижаре Браће М. Поповића изашле су неки дан Српске народне песме, што их је у Срему скупио и за штампу удесио богослов Григорије А. Николић. У збирци тој има сватовских песама (20 на броју), женских, митолошких и јуначких народних песама (свега 73) и 5 тужбалица. Скупљач је написао и леп предговор и историјцу свога скупљања, где је и од кога коју песму чуо и прибележио. У ову књигу још нису стале све песме, што их је скупио, те ће тако изаћи још једна књига.

— У 20. броју „Vienca“ од ове године има красна приповетка нашега Симе Матавуља под натписом: „Је ли се Чеврља огрешио?“

Исправак. У прошлом броју нашега листа на последњој страни, у књижевној белешци: „— Никола Јов. Протић“, поткрала се погрешка. У 5-том реду исте белешке стоји: вचितо перо, — а треба: вешто перо.

Држећи се принципа, да ваља саслушати и противно мишљење, кад се хоће ствар која подробно да испита и претресе, радо сам дао места у данашњем броју „Стражилова“ чланку сарадника мога и пријатеља Андрије М. Матића, ма да је у прошлом броју мога листа у истом питању др. Паја Јанковић изнео наворе, који се са свим разилазе с назорима Матићевим. По моме је мишљењу питање о издању зграде за српско народно позориште одиста важно а у овај мах је и, рекао бих, врело, па пре но што се овако или онако реши, није с горег, да се са свију страна расправи. Ступце свога листа с драге воље широм отварам сваком, ко је у том питању рад да саопшти своје образложено мишљење. Шат се тако с једне стране сувине не преухитри, а с друге опет не убије у главу тако замашан потхват.

Јован Грчић,
уредник „Стражилова“.

САДРЖАЈ: Успомене. П. Злослутни денни сат. Песма Вл. М. Јовановића. — Прво унуче. (Свршетак.) — * * * Песма од Војислава. — Чика Зоран. (Наставак.) — Кљимек Борута. (Свршетак.) — Српско народно позориште. Од Андрије М. Матића. — Кемија за последњих педесет година. (Наставак.) — Ковчежић. Књижевне белешке.